

KS. KRZYSZTOF PAWLINA

Warszawa

ORGANIZACJA DUSZPASTERSTWA MŁODZIEŻY W POLSCE PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Podział Europy dokonany w Jaltcie, który włączył Polskę do wschodniej sfery wpływów wytworzył klimat walki pomiędzy opartą na kulturze chrześcijańskiej wolą samostanowienia narodu a koniecznością podporządkowania się narzuconej całkowicie mu obcej ideologii, jaką był komunizm. Sytuacja więc Kościoła w Polsce w latach 1945-1989 nie była łatwa. Władze państwowe z roku na rok coraz usilniej dążyły do wyeliminowania Kościoła z życia społecznego. Uzurpowały sobie również prawo do wychowania młodzieży, eliminując z tej funkcji rodzinę, a przede wszystkim Kościół. W związku z tym nasuwa się pytanie, czy w okresie programowej z nim walki i nieustannej ingerencji państwa w jego życie prowadzona była jakakolwiek praca z młodzieżą? Poniższe rozważania będą właśnie próbą odpowiedzi na to pytanie.

I. KATOLICKIE STOWARZYSZENIA MŁODZIEŻY

Duszpasterstwo młodzieży w okresie przedwojennym działało w ramach szeroko rozpowszechnionej Akcji Katolickiej. Znajdujące się w jej strukturach stowarzyszenia obejmowały swym zasięgiem zarówno studentów, jak i młodzież szkół średnich i zawodowych. Ta forma działalności duszpasterskiej wśród młodzieży została jednak ograniczona w czasie II wojny światowej. Po 1945 r. Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży, z powodu narzuconej ateistycznej ideologii, uzurpującej sobie prawo do wychowania dzieci i młodzieży, nie mogło nie tylko rozwijać się, ale nawet istnieć. Pomimo trudności katolickie organizacje młodzie-

zowe próbowały działać zgodnie ze statutem Zjednoczenia Młodzieży Polskiej¹. W ramach Akcji Katolickiej powstały tzw. cztery kolumny: Katolickie Stowarzyszenie Mężów, Katolickie Stowarzyszenie Kobiet, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej i Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej. Najwyżej w hierarchii KSM stał Katolicki Związek Młodzieży Męskiej i Żeńskiej² mający swoją siedzibę w Poznaniu, któremu podlegały władze diecezjalne KSM. Te z kolei zobowiązane były do tworzenia parafialnych KSM. Najmniejszą jednostkę w strukturze administracyjnej KSM stanowiły podległe władzom diecezjalnym koła parafialne.

Działalność KSM zmierzała do wychowania ludzi młodych na aktywnie działających obywateli, wiernych społecznej nauce Kościoła, na świadków Chrystusa ciągle pogłębiających swą wiedzę o Bogu i postępujących zgodnie z zasadami Ewangelii. Troską duszpasterską otoczono przede wszystkim młodzież pracującą, ponieważ to właśnie na nią czyhało najwięcej niebezpieczeństw, ona też pierwsza ulegała demoralizacji. Planowano również podjąć działania zmierzające do podniesienia poziomu kultury ludzi młodych, a zwłaszcza młodzieży wiejskiej. Podejmując trud wychowania młodzieży, nie zapomniano o przygotowaniu jej do samodzielnego życia i podejmowania decyzji. Działalność duszpasterska w ramach KSMM i KSMŻ nie trwała jednak długo. W miarę aktywizacji idei marksistowskich i wydawania przez państwo coraz to nowych zarządzeń administracyjnych, praca we wszelkiego rodzaju katolickich organizacjach stawała się prawie niemożliwa.

Niemniej pomimo piętrzących się trudności społeczno-politycznych już we wrześniu 1947 r. zwołano w Poroninie konferencję, na której przedyskutowano problemy pojawiające się w pracy z młodzieżą. Wówczas to utworzono Międzystowarzyszeniowy Komitet Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży z tymczasową siedzibą w Poroninie³. Później przedstawiciele środowisk młodzieżowych spotkali się jeszcze kilka razy w Zakopanem.

Po kongresie zjednoczeniowym organizacji młodzieżowych, który odbył się w lipcu 1948 r., sytuacja organizacji katolickich stała się jeszcze trudniejsza. Pod koniec 1948 r. Komitet Międzystowarzyszeniowy przestał działać. 5 VIII 1948 r. rząd PRL wydał dekret zmieniający niektóre przepisy o stowarzyszeniach⁴.

¹ J. T o b a ł a. *Związek Młodzieży Polskiej Męskiej w Tarnowie 1916-1939*. Tarnów 1974 s. 47 (praca magisterska – archiwum seminarium w Tarnowie).

² R. B e n d e r. *Katolickie myśli i działalność społeczna w Polsce w XIX i XX wieku*. W: *Z dziejów katolicyzmu społecznego*. Pod red. R. Bendera, S. Gajewskiego, Z. Skrobickiego. Lublin 1987 s. 58-59.

³ T. B i e r d o ń. *Kardynał Adam Stefan Sapieha a katolickie stowarzyszenia Młodzieży w Polsce (1945-1951)*. ChS 1989 nr 189 s. 74-75.

⁴ Dz. U. RP nr 45, poz. 335 z 1949; Dz. U. Min. Ośw. 1945 nr 1, poz. 26 (nr UP-119/45) – władze oświatowe we wspomnianym rozporządzeniu położyły nacisk na pracę młodzieżowych organizacji ideowo-wychowawczych, takich jak: ZWM, OM TUR, ZMW RP „Wici” i ZMD. W 1947 r. Ministerstwo Oświaty

W stosunku do katolickich stowarzyszeń służących celom religijnym i wyznaniowym nakazywano stosowanie przepisów prawnych z 1932 r.⁵ W ten sposób zagwarantowano sobie prawo do administracyjnej kontroli wszystkich zrzeszeń i organizacji, od których zażądano między innymi imiennej rejestracji wszystkich członków. W odpowiedzi na rządowy dekret z 4 XI 1949 r., Episkopat Polski zawiesił działalność katolickich stowarzyszeń i organizacji. Nie spowodowało to oczywiście automatycznego rozwiązania KSMM i KSMŻ. Działały one nadal, ale już nieoficjalnie. W niektórych diecezjach (np. krakowskiej) praca duszpasterska w ramach KSM była prowadzona niemal do 1952 r. Narastający terror administracji państwowej sparaliżował jednak działania innych organizacji katolickich, pozbawiając wiernych możliwości stowarzyszania się i tworzenia organizacji religijnych. Sytuacja taka trwała prawie czterdzieści lat. Dopiero w roku 1989 Kościołowi przywrócono dawne prawa⁶, przez co jednak sytuacja nie stała się od razu łatwa i jasna. System komunistyczny panujący w naszym kraju od końca II wojny światowej pozostawił niezatarty ślad zarówno w świadomości jak i w stylu życia wielu ludzi. Stąd w powoływaniu do istnienia nowych katolickich stowarzyszeń młodzieży na przeszkodzie stały:

- brak doświadczeń w zakresie organizacji życia religijnego, który wyczuwa się zarówno wśród młodzieży, jak też ich duszpasterzy;
- niechęć do wszelkich zorganizowanych form życia społecznego, wynikających ze zmuszania młodzieży do wstępowania w szeregi organizacji socjalistycznych;
- postawa bierności i konsumpcyjnego stylu życia, będąca swego rodzaju spuścizną po 45 latach rządów komunistycznych.

Pomimo tych trudności podjęto próby budowy nowego ładu społecznego, gospodarczego, politycznego i kulturalnego nawiązując do sprawdzonych w historii, kierujących się zasadami Ewangelii organizacji. Chciano w ten sposób pomóc młodzieży w wewnętrznym wzrastaniu w myśl wskazań Ewangelii i w coraz pełniejszym przyjmowaniu chrześcijańskiego systemu wartości. Usiłowano bowiem wychować młodzież w duchu odpowiedzialności za rozwój osobowościowy oraz angażowania się w życie Kościoła i Narodu. Osiągnięciu tego celu służyć miały:

- świadoma troska o kształtowanie dojrzałej osobowości ludzkiej i chrześcijańskiej;
- przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie;
- wychowanie społeczne i praktyczna realizacja katolickiej nauki społecznej;

zabroniło młodzieży szkolnej uczestniczenia w życiu organizacji pozaszkolnych.

⁵ Dz. U. RP nr 94, poz. 808 z 1932.

⁶ W. B o b o s k i. *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży czy jest potrzebne i dlaczego?* W: *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży*. Tarnów 1990 s. 8-10.

- wychowanie narodowo-patriotyczne, pogłębiające i uzupełniające formację, którą młodzież otrzymuje w szkole i w innych instytucjach wychowawczych;
- tworzenie więzi międzyludzkich i budowanie wspólnot.

Stowarzyszenie miało zrzeszać młodzież katolicką od 14 do 30 roku życia⁷.

W 1989 r. reaktywowano Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży, mające działać pod patronatem Komisji Episkopatu d/s Duszpasterstwa Młodzieży. Władzę Krajową tworzyły: Krajowy Zjazd, Zarząd Krajowy, Krajowa Komisja Rewizyjna i Krajowy Sąd Koleżeński. Podobną strukturę organizacyjną zamierzano zachować w ramach diecezji. Zarząd diecezjalny miałby prawo powoływania kół parafialnych oraz tworzenia struktur KSM w szkołach, instytucjach oświatowych i wychowawczych, a także innych środowiskach skupiających młodzież katolicką. Opiekę nad nią miał sprawować moderator krajowy. 2 V 1990 r. Konferencja Episkopatu zatwierdziła jego statut. Początek działalności Zarządu miał charakter eksperymentalny. W tym celu wyznaczono trzy diecezje: krakowską, tarnowską i przemyską, na terenie których zdobywano pierwsze doświadczenia. Wyniki prac miały być przedstawione na forum Komisji Episkopatu d/s Duszpasterstwa Młodzieży⁸. Ponieważ struktura KSM jeszcze się kształtuje trudno dokładnie i wyczerpująco omówić ich działalność.

II. DUSZPASTERSTWO HARCERZY

Podejmując próbę przedstawienia organizacji duszpasterstwa harcerzy w okresie powojennym trzeba choćby na chwilę sięgnąć do jego początków. Genezy należałoby dopatrywać się w ruchu skautowskim, zainicjowanym przez brytyjskiego generała Roberta Baden-Powella. Głoszone przez niego idee znalazły pozytywny oddźwięk najpierw w Krajach Brytyjskiej Wspólnoty Narodów, a później w Europie i w Polsce.

Powell powiązał model wychowania świeckiego z ideałami religijnymi. W swoich publikacjach podkreślał niejednokrotnie, że „każdy skaut powinien należeć do jakiegoś wyznania religijnego i brać udział w jego obchodach”⁹. Takie właśnie potraktowanie wartości religijnych sprawiło, że zasady wiary i ich pielęgnacja w życiu stawały się nieodłącznym atrybutem formacji skautów. Duszpasterze w sposób naturalny znaleźli więc swoje miejsce w tym ruchu, choć

⁷ *Projekt Statutu Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży*. (Mps) 1989 s. 2-3.

⁸ *Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży*. „Wzrastanie” 1990 nr 20 s. 10-11.

⁹ G. B a d e n - P o w e l l. *Skauting dla chłopców*. Warszawa 1938 s. 36 oraz t e n ż e. *Wskazówki dla skautmistrzów*. Warszawa 1981 s. 85.

praktyka była różna w zależności od kraju, w którym skauting się rozwijał. Z biegiem czasu spontanicznie utworzone duszpasterstwo skautowe zaczęło przyjmować formy stałej służby wplecionej w struktury organizacyjne ruchu¹⁰.

Polski skauting, zwany harcerstwem, ściśle związany był ze sprawami narodowymi. Dążenia niepodległościowe i żywa wiara społeczeństwa polskiego w pewnym sensie zdecydowały o specyfice naszego harcerstwa. Trudno jednak dokładnie powiedzieć od kiedy księża jako instruktorzy zajęli się pracą wśród harcerzy. W 1924 r. w Związku Harcerstwa Polskiego utworzono stanowisko Naczelnego Kapelana Związkowego. Jako pierwszy funkcję tę sprawował Ks. A. Bogdański, będący wcześniej Komendantem Chorągwi ZHP we Włocławku¹¹. W następnych latach opiekę duszpasterską zapewniono już niemal na wszystkich szczeblach struktury organizacyjnej ZHP. Jednak wybuch II wojny i tu zakłócił normalne życie. We wrześniu aresztowano wielu opiekunów harcerzy, pożoga wojenna zdziesiątkowała też drużyny harcerskie. W październiku 1939 r. ZHP przekształcił się w „Szare Szeregi”, tzw. harcerskie oddziały, walczące z okupantem hitlerowskim i sowieckim.

W takiej sytuacji trudno mówić o organizacyjnej strukturze duszpasterstwa harcerzy, ale nie można zapomnieć o tym, że księża towarzyszyli młodym ludziom nawet w czasie wojny i w miarę możliwości podejmowali różnego rodzaju posługi duszpasterskie. Świadectwem tej żywej troski o harcerzy jest chociażby postawa ks. J. Mauersbergera, który w latach 1939-1942 był przewodniczącym Szarych Szeregów¹².

Koniec okupacji hitlerowskiej był zarazem początkiem niewoli komunistycznej. W ruchu harcerskim, w którym usiłowano wszczepić idee marksistowskie następowała demobilizacja. Z tego względu organizacja duszpasterstwa harcerzy także powoli ulegała zmianie. Mimo to, zarówno instruktorzy jak i młodzież broniła się na różne sposoby przed indoktrynacją ideologiczną.

W listopadzie i grudniu 1945 r. konferencje programowe ZHP domagały się uzupełnienia przysięgi słowami mówiącymi o służbie Bogu¹³. Jednak do 1947 r. funkcja Naczelnego Kapelana ZHP nie była obsadzona. Dopiero 17 V 1947 r. Komisja Oświatowo-Kulturalna Biura Politycznego upoważniła ministra oświaty, S. Skrzyszewskiego do mianowania ks. Ławrynowicza Naczelnym Kapelanem i członkiem Naczelnictwa ZHP. 7 VI 1947 r. tzw. Tymczasowa Naczelna Rada

¹⁰ G. N o w i k. *Wychowanie religijne w harcerstwie 1910-1939*. ChS 1988 nr 173 s. 3-4.

¹¹ *Leksykon harcerstwa*. Pod red. O. Fietkiewicza. Warszawa 1988 s. 188.

¹² K. E y c h l e r. *Harcerstwo polskie 1939-1944*. ChS 1988 nr 173 s. 51-52.

¹³ J. K w i e k. *Życie religijne w harcerstwie w latach 1945-1950*. ChS 1988 nr 173 s. 70.

Harcerstwa uchwaliła tekst Regulaminu Duszpasterstwa ZHP¹⁴. W ten sposób ostatecznie wykształciła się struktura organizacyjna tego duszpasterstwa.

Wraz z umacnianiem się ideologii marksistowskiej i wprowadzeniem laickiej koncepcji wychowania młodzieży ograniczono jednak działalność duszpasterską wśród harcerzy. Gdy zawiodły próby skomunizowania harcerstwa, władze państwowe w 1950 r. podjęły decyzję o rozwiązaniu ZHP. Pociągnęło to za sobą również likwidację funkcji Naczelnego Kapelana. W miejsce ZHP utworzono tzw. Organizację Harcerstwa Młodzieży Polskiej. Mimo to, choć nielegalnie, ZHP działał dalej, a wraz z nim duszpasterstwo harcerzy.

Schyłek rządów stalinowskich był czasem odradzania się niezależnej myśli narodowej. Wydarzenia 1956 r. na Węgrzech i w Poznaniu dały początek odwilży ideologicznej. Wykorzystując dogodną sytuację ZHP próbował nadal służyć Bogu, bliźniemu i Ojczyźnie. A. Kamiński, wraz z innymi działaczami harcerstwa, podjął się nawet próby utworzenia nowej organizacji, która istniałaby obok OH ZMP¹⁵. Jednak władze komunistyczne, pomimo słabej kondycji ideologiczno-politycznej, nie chciały dopuścić do utworzenia niezależnej struktury harcerskiej. Zaproszono wówczas A. Kamińskiego i jego współpracowników do udziału w ogólnopolskim zjeździe łódzkim, na którym przy tworzeniu nowego związku zamierzano odwołać się do autorytetu przedwojennego harcerstwa. Pomimo sprzeciwu A. Kamińskiego, utworzono Organizację Harcerską Polski Ludowej, która przekształciła się w ZHP o socjalistycznym obliczu. Organizacja ta w swej deklaracji określała się jako Związek Socjalistycznej Młodzieży, nad którym ideową opiekę spełniać miała PZPR¹⁶. W takiej sytuacji praca duszpasterska w strukturach formalnych była niemożliwa. Nie znaczy to, że duszpasterstwo wśród harcerzy przestało istnieć. Jednak zjazd łódzki spowodował pewną dezorganizację ruchu harcerskiego. Obecność A. Kamińskiego i wielu innych przywódców na zjeździe, który odbył się w dn. 8 X 1956 r. w Łodzi, sugerowała opinii publicznej, iż powstały związek ZHP jest organizacją opartą na ruchu skautowskim, który był podstawą przedwojennych struktur harcerskich. Rzeczywistość wyglądała jednak trochę inaczej.

Choć opinii publicznej udowodniano, że powstały Związek jest kontynuacją dawnego ZHP, to w rzeczywistości nowo powstały Związek był organizacją socjalistyczną. Dopiero Prymas S. Wyszyński 22 III 1957 r. zorganizował w Warszawie zjazd kapelanów harcerzy. Chodziło bowiem o stworzenie kolegium ka-

¹⁴ *Rozkaz Naczelnictwa ZHP z 30 VI 1947 r. „Wiadomości urzędowe ZHP” (1947). Tekst tego regulaminu podaje również J. Kwiek, jw. s. 72-79.*

¹⁵ *Obok A. Kamińskiego do pracy odnowicielskiej stanęło wielu instruktorów z Szarych Szeregów wraz z W. Broniewskim (S. B r o n i e w s k i. *Doświadczenia w zakresie wychowania młodzieży starszej*. „Biuletyn dla duszpasterzy i animatorów” (Tarnów) 1985 nr 1 s. 46-47).*

¹⁶ *Leksykon harcerstwa s. 164.*

pelanów harcerzy poza oficjalnymi strukturami ZHP. Rok 1957 obfitował w dość częste spotkania tzw. księży „harcerzy”, którzy w połowie tego roku utworzyli, podlegającą bezpośrednio Konferencji Episkopatu Polski, Komisję do Spraw Harcerskich. Jednym z głównych jej zadań było doinformowanie, w pierwszej kolejności duchowieństwa, a później rodziców, jakie właściwie harcerstwo proponuje się młodemu pokoleniu. Komisja podjęła także próbę zapoznania duchowieństwa z właściwymi metodami pracy w młodzieżowych formacjach harcerskich. W tym celu powołano więc ośrodek informacji, referat prasowy oraz referat skautingu katolickiego, a przy Komisji do Spraw Harcerskich stworzono referat dla księży i seminarzystów. Natomiast przy referatach młodzieżowych w Kuriach diecezjalnych tworzących funkcję tzw. księdza harcerza, który miał zajmować się animowaniem pracy wśród członków ZHP. Przy seminariach duchownych tworzących Kłeryckie Kręgi Harcerskie, których zadaniem było przygotowywanie przyszłej kadry kapelanów harcerzy¹⁷.

Ożywiona działalność krajowego duszpasterstwa harcerzy nie trwała jednak długo. Ponowne umocnienie się władzy komunistycznej po przełomie 1956 r. spowodowało ograniczenie rozwijającej się struktury Krajowego Duszpasterstwa Harcerzy. Już pod koniec 1957 r. Prymas S. Wyszyński na zjeździe księży harcerzy mówił o piętrzących się trudnościach i zastanawiał się nad inną pracą wśród młodzieży¹⁸. Najbliższe miesiące praktycznie sparaliżowały normalną pracę duszpasterską kapelanów harcerzy. Duszpasterstwo ograniczało się właściwie do spotkań drużynowych i harcerzy z księżmi. Można zatem powiedzieć, że ogólnopolskie duszpasterstwo harcerzy na długie lata przestało istnieć.

Wraz z robotniczymi protestami i obywatelskim zrywem przeciw panowaniu w Polsce obcej ideologii, nastąpiło uaktywnienie się środowisk harcerskich. Odnowa społeczna zapoczątkowana w 1980 r. przez „Solidarność” nie ominęła też ZHP. Wyrazem wewnętrznej przemiany w świadomości instruktorów ZHP, działających nadal przeważnie w większych ośrodkach miejskich, było powołanie Kręgu Instruktorów Harcerskich im. A. Małkowskiego – „KIHAM”. Ten odnowicielski nurt przypominał stare wartości i ideały, przywołując jednocześnie jedno z głównych założeń ruchu skautowskiego, jakim jest służba Bogu. Jednak okres wolnego kształtowania postaw obywatelskich nie trwał długo. Stan wojenny wprowadzony w grudniu 1981 r. zdawał się przekreślić dotychczasowe zdobycze ruchu harcerskiego, działalność Związku i innych organizacji została na pewien czas zawieszona. Po przywróceniu działalności ZHP, środowiska skupio-

¹⁷ Protokół z zebrania księży harcerzy w Warszawie z dnia 22 III 1957 r. s. 1-3. Na przykład w Seminarium we Włocławku istniał Krąg Kłerycki im. ks. A. Bogdańskiego. Wśród opiekunów harcerzy-kłeryków wymieniani jest ks. S. Olejnik i ks. S. Piotrowski.

¹⁸ Protokół z Konferencji Księża Duszpasterzy Młodzieżowych odbytej w Warszawie dnia 18 XI 1957 r. s. 2-4.

ne w „KIHAM”, nie mogąc jawnie kontynuować swojej działalności, stworzyły nowy nurt działający w strukturach ZHP, zwany Ruchem Harcerskim. Działające tam drużyny, przyjmując Prawo i Przyrzeczenie Harcerskie z 1936 r., oparły się na strukturach duszpasterstwa harcerzy¹⁹. Oficjalnie była to organizacja o obliczu socjalistycznym, w rzeczywistości jednak realizowała ideały harcerstwa przedwojennego. Każda z nich miała swojego kapelana, który zapewniał opiekę duszpasterską niemal na wszystkich szczeblach organizacji.

Kolejnym etapem w historii harcerstwa i duszpasterstwa harcerskiego było powstanie w 1985 r. Polskiej Organizacji Harcerskiej, którą określa się jako religijną. Utworzono również organizacyjną strukturę kapelanów²⁰. Pod koniec 1989 r. działało już pięć niezależnych organizacji harcerskich: ZHP–1918, ZHP–1956, ZHR–1989, POH–1985, SHK–Zawisza–1987²¹. Żadna z nich nie wykluczała działalności duszpasterskiej, jednak miejsce dla kapelanów w swej strukturze organizacyjnej poprzez statutowy zapis zagwarantowały właściwie jedynie POH i SHK–Zawisza.

Na szczególną uwagę zasługuje Krajowe Duszpasterstwo Harcerskie powstałe w 1980 r. w środowisku krakowskim. Działa ono do dzisiaj, a na jego czele stoi bp K. Górny, ordynariusz rzeszowski. Specyfika tego duszpasterstwa polega na tym, że choć stoi ono ponad wszystkimi organizacjami harcerskimi, nie ma jednak prawa ingerencji w ich wewnętrzne struktury. Opieką otacza ono zarówno wszystkich kapłanów współpracujących z młodzieżą, jak również drużyny harcerskie. Jego rola polega na koordynowaniu wszelkich działań duszpasterskich harcerzy²². Dzięki swemu ponadorganizacyjnemu statusowi KDH ma szansę stać się siłą integrującą wszystkie opcje harcerskie w Polsce.

III. KRAJOWE DUSZPASTERSTWO MŁODZIEŻY

Krajowe Duszpasterstwo Młodzieży powołane zostało do życia w 1957 r. i bezpośrednio podlegało swojemu twórcy – Prymasowi S. Wyszyńskiemu. Podzielono je na dwie sekcje: Krajowe Duszpasterstwo Młodzieży Męskiej, którego Krajowym Duszpasterzem mianowano ks. W. Malinowskiego i Krajowe Duszpasterstwo Młodzieży Żeńskiej, któremu przewodniczył ks. J. Pawlik. Tworząc struktury organizacyjne duszpasterstwa młodzieży ks. Prymas szczególnie brał

¹⁹ Tekst przyrzeczenia: „Mam szczerą wolę całym życiem pełnić służbę Bogu i Polsce, nieść chętnie pomoc bliźnim i być posłusznym prawu harcerskiemu” (*Leksykon harcerstwa* s. 184).

²⁰ *Deklaracja ideowa POH*. W: *Materiały I Krajowego Kongresu POH*. Włocławek 1988 oraz D. K a - l i i s k i. *Regulamin Kapituły Kapelanów POH*. W: tamże s. 4.

²¹ *Dokumenty podstawowe POH*. Cz. 2. Konin 1988 s. 106-107 (mps).

²² *Krajowe Duszpasterstwo harcerzy i harcerzek*. Kraków 1980 s. 4 (mps).

pod uwagę sytuację polityczną panującą w naszym kraju. Kiedy prowadzenie działalności duszpasterskiej wśród młodzieży w organizacjach harcerskich okazało się niemożliwe, ks. Prymas zaproponował inną formę pracy: „jeśli nie można pracować z młodzieżą w organizacjach, to należy prowadzić różnego rodzaju ruchy duszpasterskie” W ten sposób kard. Wyszyński starał się utrudnić władzom państwowym niszczenie prac Kościoła w tym zakresie²³.

Zdaniem ks. Prymasa praca z młodzieżą nie powinna być ujednolicona. Jak można wnioskować z zebranych dokumentów, krajowi duszpasterze młodzieży byli ludźmi o charyzmacie uzdalniającym do pracy z młodzieżą. Dzięki temu skupili wokół siebie duchownych, którym praca z młodzieżą była bliska sercu. Odwołując się właściwie tylko do ich dobrej woli stworzyli oni grupę ludzi, która stanowiła główny ośrodek duszpasterstwa młodzieży. Dość często spotykali się prywatnie by przedyskutować istniejące problemy i opracować koncepcje pracy duszpasterskiej, które później na zjazdach ogólnopolskich poddawano pod dyskusję duszpasterzom młodzieżowym. Oficjalnie KDM organizowało osobne zjazdy dla duszpasterzy młodzieży męskiej i żeńskiej. W tzw. konferencjach zimowych uczestniczyć mogli wszyscy chętni księża pracujący z młodzieżą, chcący podyskutować czy podzielić się osobistymi doświadczeniami z pracy z młodzieżą. Konferencje wiosenne organizowano wyłącznie dla Diecezjalnych Duszpasterzy Młodzieżowych. W trakcie ich trwania przedstawiano koncepcje pracy z młodzieżą wypracowane w węższym gronie, informowano o sytuacji moralno-duchowej młodzieży i prezentowano zalecenia Konferencji Episkopatu Polski odnośnie do pracy z młodymi. Spotkania te były również okazją do omówienia i rozwiązania problemów napotkanych w pracy z młodzieżą, a zgłoszonych przez Diecezjalnych Duszpasterzy Młodzieży. Do 1967 r. w konferencjach brały udział tylko osoby duchowne²⁴. Całość pracy Krajowego Duszpasterstwa Młodzieży spoczywała więc na kadrze duchownej. Dopiero w 1969 r. A. Stanowski zaproponował, aby w konferencjach uczestniczyli nie tylko księża. Od tego czasu obserwuje się wzrastający udział osób świeckich w tego typu spotkaniach. Niekiedy wygłaszały one nawet referaty z dziedzin bezpośrednio bądź pośrednio związanych z procesem kształtowania młodzieży.

Krajowe Duszpasterstwo Młodzieży jeszcze na początku 1958 r. podejmowało próby stworzenia ośrodka badań nad młodzieżą. Zamierzano też powołać Centralę Krajowego Duszpasterstwa z siedzibą w Warszawie. Miała się ona składać z dwóch wzajemnie się wspomagających instytutów: teoretycznego, który miał się zajmować badaniami nad młodzieżą i praktycznego, który miał opracowywać

²³ Protokół z Konferencji Duszpasterstwa Specjalnego odbytej w Warszawie 27-28 XII 1957 s. 2-4.

²⁴ Protokół z Ogólnopolskiej Konferencji Diecezjalnych Duszpasterzy Młodzieży Męskiej odbytej w Warszawie 28-29 XII 1967 s. 2-4.

programy działań duszpasterskich. Ponadto zadaniem działu praktycznego centrali miało być wprowadzenie w życie postulatów, wypracowanych przez instytut badań teoretycznych, dostarczanie duszpasterzom diecezjalnym materiałów do pracy z młodzieżą oraz służenie im radą i pomocą. Do zadań Centrali miało należeć również kształtowanie kadry kierowniczej dla duszpasterstwa młodzieży. Centralę mieli tworzyć zarówno duchowni jak i świeccy, będący reprezentantami wszystkich diecezji. Tak utworzona Centrala młodzieżowa w stolicy Polski byłaby dobrym punktem kontaktowym dla wszystkich diecezji²⁵. Choć plany stworzenia Krajowej Centrali Młodzieżowej można określić jako zaawansowane, to jednak do powstania takiego ośrodka nie doszło. Niemniej potrzeba jego istnienia była na tyle silna, że w praktyce takim nieformalnym centrum koordynacyjnym stał się Kraków. Młodzieżowy ośrodek krakowski przez długie lata pełnił funkcję służebną wobec Krajowego Duszpasterstwa Młodzieży. Podobna rola, szczególnie w latach osiemdziesiątych, przypadła młodzieżowemu centrum prowadzonemu przez księży Salezjanów w Warszawie²⁶.

Po trzyletniej przerwie w działalności Krajowego Duszpasterstwa Młodzieży spowodowanej stanem wojennym nastąpiła reorganizacja tego duszpasterstwa. 16 VI 1984 r. Konferencja Episkopatu Polski powołała do istnienia Podkomisję Episkopatu d/s Duszpasterstwa Młodzieży, która stała się reprezentantem duszpasterstwa młodzieży w Polsce i za granicą. Trzy lata później, w 1987 r., Podkomisja została podniesiona do rangi Komisji Episkopatu d/s Duszpasterstwa Młodzieży²⁷. Jej przewodniczącym został były protektor Krajowego Duszpasterstwa Młodzieży, bp. W. Bobowski, a jej wiceprzewodniczącym ks. Z. Bochenek, obydwaj z diecezji tarnowskiej. Członkowie Komisji mianowani byli przez Konferencję Plenarną Episkopatu Polski na okres pięciu lat. Komisja wyłoniła ze swego grona Prezydium. Powołała również problemowe zespoły robocze, których posiedzenia programowo odbywające się dwa razy w roku przygotowały różne materiały dla pracy Komisji.

W ramach reorganizacji Krajowego Duszpasterstwa Młodzieży w jeden ogólny organizm połączono duszpasterstwo młodzieży męskiej i żeńskiej. W takiej sytuacji zmieniła się również rola Krajowego Duszpasterstwa Młodzieży. Komisja Episkopatu d/s Duszpasterstwa Młodzieży stała się więc organem naczelnym, a Krajowe Duszpasterstwo Młodzieży organem wykonawczym. Omawiając organizację

²⁵ Protokół z Konferencji Duszpasterstwa Specjalnego odbytej w Warszawie dnia 20 I 1958 s. 2 oraz Protokół z Konferencji Centralnej Komisji Duszpasterstwa Młodzieży odbytej w Warszawie dnia 2 IV 1958 s. 1-3.

²⁶ *Rola Krajowego Duszpasterstwa Młodzieży*. „Biuletyn dla Duszpasterzy i Animatorów” (Tarnów) 1986 nr 1 s. 117-118.

²⁷ Sprawozdanie z działalności Komisji Episkopatu d/s Duszpasterstwa Młodzieży za okres od września 1984 do grudnia 1988 s. 1-3.

duszpasterstwa młodzieży, należy również zwrócić uwagę na fakt, że Komisja Episkopatu d/s Duszpasterstwa Młodzieży nie była organizmem samodzielnym, który mógłby ustalać programy pracy i kierować duszpasterstwem młodzieży. Z jednej strony stanowiła ona bowiem organ doradczy Konferencji Episkopatu, a z drugiej strony jej organ wykonawczy. Ustanowiona bowiem przez Episkopat jako naczelny organ duszpasterstwa młodzieży miała zająć się koordynacją akcji duszpasterskich prowadzonych przez ośrodki diecezjalne i zakonne w całej Polsce. Nie była to jednak sprawa prosta. Brak jakiegoś centralnego ośrodka młodzieżowego utrudniał kontakt oraz był przyczyną różnego rodzaju nieporozumień, a w konsekwencji chaosu panującego w Krajowym Duszpasterstwie Młodzieży²⁸. Zdaniem Diecezjalnych Duszpasterzy Młodzieży nieutworzenie w latach pięćdziesiątych ogólnopolskiego centrum młodzieżowego można tłumaczyć specyficzną sytuacją okresu stanlinowskiego. Naturalnie i później Kościół nie był wolny od ingerencji reżimu komunistycznego. Niemniej, jak stwierdził Krajowy Duszpasterz Młodzieży, ks. Z. Bochenek, mimo że wcześniej istniejące przeszkody już dawno zniknęły, to jednak nie podjęto żadnych rozmów na temat budowy takiego centrum, chociaż inne oddziały duszpasterstwa, które w procesie specjalizacji zostały wyodrębnione z duszpasterstwa ogólnego, miały już dawno swoje centrum i ośrodki badań. Z rozmowy przeprowadzonej z przewodniczącym Komisji bp. W. Bobowskim można wnioskować, iż dotychczasowa organizacja Krajowego Duszpasterstwa Młodzieży nie sprzyjała skutecznemu działaniu. Brak głównego ośrodka Krajowego Duszpasterstwa Młodzieży w centrum Polski powoduje przenoszenie wszystkiego, co wiąże się z działalnością Komisji do miejsc zamieszkania jej przewodniczącego. Od 1983 r., kiedy to bp. W. Bobowskiemu zlecono protektorat nad Krajowym Duszpasterstwem Młodzieży, a później mianowano go przewodniczącym Komisji d/s Duszpasterstwa Młodzieży, taki krajowy ośrodek duszpasterstwa powstał w Tarnowie²⁹. Zarówno przewodniczący Komisji Episkopatu d/s Duszpasterstwa Młodzieży, jak i Krajowy Duszpasterz Młodzieży nie zajmują się tylko tym jednym zagadnieniem. Powierzone im zadanie jest jednym z wielu, jakie muszą wykonywać, co uniemożliwiało im koncentrację uwagi i sił na problematyce młodzieżowej.

Omawiając Organizację Krajowego Duszpasterstwa Młodzieży należy również zwrócić uwagę na powierzone mu zadania i sposoby ich realizacji. Wydaje się, że dla jaśniejszego ich przedstawienia trzeba omówić je w dwóch grupach, osobno do roku 1980 i po stanie wojennym. Granicę podziału wytycza wspomniana jej reorganizacja.

²⁸ *Rola Krajowego Duszpasterstwa Młodzieży*. „Biuletyn dla Duszpasterzy i Animatorów” (Tarnów) 1986 s. 117-118.

²⁹ *Aktualne problemy Komisji Episkopatu d/s Duszpasterstwa Młodzieży*. Tarnów 1989 s. 1-4.

Początkowo Krajowe Duszpasterstwo Młodzieży miało zajmować się tylko młodzieżą starszą, a więc zarówno tą, która ukończyła już szkołę średnią, jak i młodzieżą pracującą. Stąd protokoły lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych noszą nazwę Duszpasterstwa Pozalekcyjnego albo Specjalnego. W praktyce jednak wyglądało to inaczej. Duszpasterstwo Młodzieży Żeńskiej ściśle wypełniło przyjęte założenia. Duszpasterstwo Młodzieży Męskiej rozszerzyło zakres pracy i zajęło się właściwie duszpasterstwem masowym młodzieży męskiej, specjalnymi grupami zawodowymi i środowiskowymi. Przez działalność duszpasterską należy więc rozumieć wszelkiego rodzaju działania poza normalną katechezą, którą zajmowała się Komisja Katechetyczna. Zadaniem Krajowego Duszpasterstwa było też inicjowanie prac wśród młodzieży, wprowadzanie nowych metod pracy i wskazywanie środków, za pomocą których można byłoby realizować wytyczone cele. Jak wspomniano wyżej, w latach 1958-1980 rokrocznie odbywały się dwudniowe, ogólnopolskie konferencje organizowane przez Krajowe Duszpasterstwo Młodzieży dla Diecezjalnych Duszpasterzy Młodzieży. W ten sposób stwarzano forum wymiany poglądów, ocen i ustaleń praktycznych. Na konferencjach tych nie wypracowywano ogólnopolskich programów pracy duszpasterskiej z młodzieżą. Odpowiedzialne za nie były ośrodki diecezjalne, które mając mandat swoich biskupów wypracowywały programy i plany duszpasterstw młodzieży w diecezjach. Jak to już wcześniej zostało wspomniane, od 1969 r. do udziału w konferencjach i sympozjach zapraszani byli również eksperci, np. socjolodzy, pedagodzy, a także przedstawiciele duszpasterstw specjalistycznych. Organizując ogólnopolskie zjazdy dla ludzi zainteresowanych problematyką młodzieżową, Krajowe Duszpasterstwo Młodzieży swoim uczestnikom dawało możliwość zapoznania się z aktualnymi niebezpieczeństwami grożącymi ludziom młodym oraz wypracowanymi metodami pracy. Wygłaszane referaty, propozycje, zalecenia były później opracowywane przez Krajowe Duszpasterstwo Młodzieży w formie biuletynów i rozsyłane do poszczególnych diecezji. Po zakończeniu takiego ogólnopolskiego zjazdu Krajowe Duszpasterstwo Młodzieży sporządzało sprawozdanie, które przedstawiano na Konferencji Episkopatu Polski. Był to swego rodzaju raport o stanie moralno-duchowym młodzieży i trudnościach związanych z jej kształtowaniem³⁰. W tym miejscu należy dodać, że informowanie o sytuacji młodzieży przez długi czas ograniczało się do opowieści osób pracujących z młodzieżą. Pewnego rodzaju dystans i nieufność do badań socjologicznych, jakie można zauważyć w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych sprawiły, że przedstawienie niebezpieczeństw, problemów i sytuacji młodzieży opierało się przede wszystkim na intuicji i doświadczeniu duszpasterskim księży. Dopiero od 1969 r. dzięki

³⁰ Protokół z Konferencji Księży Duszpasterstwa Specjalnego Młodzieży Męskiej odbytej w Warszawie dnia 28-29 XII 1960 s. 2-4.

sugestii świeckich, uczestniczących w pracach Krajowego Duszpasterstwa Młodzieży w większym stopniu zaczęto odwoływać się do badań socjologów, co z kolei umożliwiło lepsze poznanie sytuacji młodzieży. Pewna zmiana nastąpiła w 1984 r., kiedy to powołano najpierw Podkomisję, którą po trzech latach podniesiono do rangi Komisji Episkopatu d/s Duszpasterstwa Młodzieży. Ustalono wówczas jej Regulamin na podstawie którego do zadań Krajowego Duszpasterstwa Młodzieży zaliczono:

- rozpoznawanie religijno-moralnej sytuacji młodzieży, szczególnie zagrożeń i oczekiwań ludzi młodych;
- wskazywanie metod i form oddziaływania duszpasterskiego;
- dostarczanie pomocy do pracy z młodzieżą;
- przekazywanie Konferencji Episkopatu, poszczególnym diecezjom i innym ośrodkom duszpasterstwa młodzieżowego informacji o sytuacji religijno-moralnej i stanie duszpasterstwa młodzieżowego;
- inspirowanie działań duszpasterskich w tym zakresie;
- ułatwianie wymiany doświadczeń między diecezjami, ruchami młodzieżowymi i innymi ośrodkami duszpasterstwa młodzieżowego;
- koordynowanie i integrowanie pracy różnych ruchów i pionów duszpasterstwa młodzieży;
- inspirowanie i wspomaganie formacji pastoralnej kleryków i sióstr zakonnych;
- stwarzanie korzystnego klimatu wokół sprawy zaangażowania świeckich i pomoc w przygotowaniu ich do tej pracy;
- reprezentowanie w kraju i za granicą spraw polskiego duszpasterstwa młodzieży³¹.

Według regulaminu celem zasadniczym Komisji miała być służebna pomoc Kościołowi w Polsce w zakresie duszpasterstwa młodzieży. Komisja, aby sprostać postawionym jej zadaniom, zmuszona była nawiązać współpracę z różnymi ośrodkami młodzieżowymi i instytucjami badań socjologicznych. Raz do roku organizowała trzydniowe sympozjum duszpasterstwa młodzieży³². Odkąd Krajowe Duszpasterstwo Młodzieży męskiej i żeńskiej zostały połączone w jeden organizm, sympozjum uwzględniało specyfikę tematyki obydwu grup. Aktualne problemy podejmowane przez Krajowe Duszpasterstwo Młodzieży przedstawiano diecezjom w czasopiśmie „Wzrastanie” Do 1989 r. przeznaczone ono było dla ośrodków duszpasterstwa młodzieżowego, a od 1989 r. stało się pismem adre-

³¹ Regulamin Konferencji Episkopatu d/s Duszpasterstwa Młodzieży 1987 s. 2.

³² Tamże s. 7.

sowanym do młodzieży uczącej się w technikach i szkołach zawodowych oraz do młodzieży pracującej³³.

Być może rozwój Krajowego Duszpasterstwa Młodzieży ulegnie przyspieszeniu. Bliższa analiza protokołów Komisji Episkopatu d/s Duszpasterstwa Młodzieży daje podstawy do takiego wniosku. Cały rok 1989 obfitował w prace Komisji zmierzające do reaktywowania Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży i poszukiwania nowych form pracy z młodzieżą.

*

Z powyższych rozważań wynika, iż pomimo trudności, jakie stwarzała Kościołowi ateistyczna władza państwowa, troszczono się o młodzież. Przejawiało się to w różnego rodzaju pomysłach pastoralnych zainicjowanych przez Prymasa S. Wyszyńskiego i realizowanych przez Krajowe Duszpasterstwo Młodzieży. Struktura organizacyjna duszpasterstwa młodzieży była dość prosta i stwarzała podstawy skutecznego działania. Z uwag Krajowych Duszpasterzy Młodzieży wynika jednak, że organizacja duszpasterstwa młodzieży odznaczała się pewnego rodzaju niewydolnością. Przyczyny takiego stanu rzeczy upatrywano w tym, że zalecenia Krajowego Duszpasterstwa Młodzieży odnośnie do organizacji były wprowadzane w diecezjach w różnych okresach.

THE ORGANIZATION OF THE YOUTH PASTORAL CARE IN POLAND AFTER WORLD WAR TWO

S u m m a r y

The Church's situation during the communist regime was difficult. The authorities tended to eliminate the Church from social life and usurped an exclusive right to bring up the youth. Despite this state of affairs the Church started a pastoral activity among the youth almost immediately after the war. The first form of an organized pastoral care was Catholic Youth Associations. Their activity was suspended in 1948, though in some dioceses they went on until 1952. In 1989 the Catholic Youth Associations were reactivated.

Another form of work with the youth was scout pastoral care. The most efficient organized form of the pastoral care about the youth was the National Youth Pastoral Care. It came into being in 1957, and was divided into two sections: the National Male Youth Pastoral Care and the National Female Youth Pastoral Care. In 1984 the Polish Episcopal Conference called into existence a Subcommittee for the affairs of the Youth Pastoral Care which became a representative of the National Youth Pastoral Care in the country and abroad. In 1987 the Subcommittee was raised to the rank of the Episcopal Committee for the affairs of Youth Pastoral Care. The latter is at present responsible for the organization of the youth pastoral care in Poland.

Translated by Jan Klos

³³ Z. B o c h e n e k, „Wzrastanie” „Biuletyn dla Duszpasterzy i Animatorów” (Tarnów) 1988 s. 86.